

Palvelusväen ja isäntien väliin peliin luikertelee jo 1700-luvulla kyy, ulkopuolinen, mitaava ja arvioiva järki. Kirjassa on asiasta opettavainen tarina. Siivotessaan palvelijatar särkee rouvansa makuuhuoneessa arvokkaan peilin. Neuvokkaana tyttönä hän kuitenkin menee ulos, heittää kiven murikalla huoneen ikkunan rikki, palaa huoneeseen ja asettaa kiven peilin sirpaleiden keskelle. Emännän kanssa sitten yhdessä päivitellään ohikulkeneen kulkumiehen koltosta ja kalliin peilin kohtaloa. Paikalle sattunut pappi alkaa kuitenkin mittailla mat-

koja ja sisääntulokulmia. Hurskaan ja oppineen järjen päätelmä on, että tieltä kiveä ei ole voinut heittää. Palvelijatar jää kiinni sekä huolimattomuudesta että valehtelusta.

* * *

Jos Swiftin kirjalle etsisi vetävää mainoslauseita, kai se voisi kuulua jotenkin tähän suuntaan: ”Tämän teoksen teemat ovat nousemassa uudelleen ajankohdaisiksi. Yhä useampi meistä ottaa tai myy henkilökohtaisia palveluja. Kirja on verraton ja kattava selviytymisopas kaikille näissä ammateissa työskenteleville. Arvokkaiden työhön liitty-

vien neuvojen lisäksi kirja erittelee myös palvelijoiden surkeaa vanhuudenkohtaloa. Se ei myöskään unohda antaa ohjeita siitä, miten menetellä, miten käyttäytyä, jos työssä tehtyjen erheiden ansiosta edessä siintelee mes-
tauslava.”

ANTTI SALONIEMI

JONATHAN SWIFT
OHJEITA PALVELUSVÄELLE
SUOMENNOS: KEIJO RINNE
LOKI-KIRJAT 1999
115 s.

RANSKALAISEN YHTEISKUNTAKRITIIKIN

TOUR DE FORCE

Otavalta ilmestyneet kaksi ranskalais sosiologi Pierre Bourdieun (s. 1930) yhteiskuntakriittistä pamflettia ovat samanaikaisesti hersyvää mutta suomalaiselle hieman kummallista luetavaa. Bourdieu esittää asiansa hyvin, mutta paikoin ranskalaiseen tyyliin tottumattomalle hie-
man vaikeaselkoisesti. Esimerkiksi amerikkalaisen Neil Postmanin tunnetut mediakriittiset puheenvuorot ovat huomattavasti selkeämpiä ilmaisultaan. Onneksi sekä sujuvan suomenoksen laatintu Tiina Arppe että esipuheen kirjoittanut Niilo Kauppi ovat täydentäneet tekstiä sopivalla määrällä asiasy-
teyttä selventäviä alaviitteitä.

Ajattelijana Bourdieu on ennen kaikkea vakavasti otettava

sosiologi, joka tunnetaan kansainvälisessä tiedemaailmassa yhtenä yhteiskuntatieteiden terävimmistä aivoista. Poikkeuksellista Bourdieussa on kuitenkin se, että hän ei ole arastellut sen enempää politiikkaan puuttumista kuin mielipiteidensä laukomistakaan julkisesti ja kovaan ääneen. Tässä arvioitavissa kirjasissaan Bourdieu tuokin mitä parhaiten esiin toisen, julkisuudelle tutumman minänsä. Bourdieun nimi on noussut liki päivittäiseksi myyntiartikkeliksi kotimaansa Ranskan sanomalehdissä, kustantajien best seller -myyntilistoilla ja ironisesti myös Bourdieun suuresti paheksu-
man television loisteessa.

Tähän sisältyy yksi Bourdieun persoonan suurista ristiri-

taisuuksista. Etenkin Televisiosta-teoksessaan mutta myös Vastatullissa Bourdieu äityy soimaan kaupallista viestintää pinnallisuudesta, kritiikittömyydestä ja jopa rivien välistä luettuna osallisuudesta salaliit-
toon yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta vastaan. Siinänsä näissä tulikivenkatkuissa väitteissä ei ole mitään ratkaisevasti uutta tai omituista. Journalismikritiikkiä on esitetty yhtä kauan kuin on ollut toimittajakin. Sen sijaan ainakin hie-
man omituiselta vaikuttaa, että Televisiosta-teos pohjautuu suurimmaksi osaksi televisiota varten valmisteltuihin luentoihin! Samoin jälkimmäinen tässä arvioitava kirja on pääpiirteis-
sään suurelle yleisölle suunnat-

tujen puheiden ja artikkeleiden kokoelma.

Vaikka Bourdieu perustelee-kin taidokkaasti läsnäolonsa arvostelemallaan ”kentällä”, keskellä polttavinta päiväkohtaista julkisuutta, on ristiriita ilmeinen. Jos Bourdieun kritiikki etenkin television mieltä rappeuttavasta vaikutuksesta otetaan annettuna, on itsensä Bourdieunkin yritys tuomittu valumaan hiekkaan ja hänen sanansa, elleivät kaitse täysin kuuroille korville, hukkumaan loppumattomaan informaation tulvaan ja unohtumaan yhtä nopeasti kuin televisio sammutaan tai lehti lasketaan pöydälle.

Näistä kriittisistä huomioista huolimatta on pakko myöntää, että Televisiosta-teos on aiheellinen osoitus vihteellistyneen massamedian tasapäistävästä vaikutuksesta. Vaikka tavallista lukijaa saattaakin häiritä tekstin lukemattomat viittaukset ranskalaisen kulttuurin erityispiirteisiin, antaa Bourdieu paljon ajattelemisen aihetta kenelle tahansa länsimaisen elämänmenon sisäistäneelle. Tässä suhteessa Suomikaan ei ole poikkeus. Keski-verta suomalainen viettää merkittävän osan päivästänsä television (liki kolme tuntia) ja muiden viestimien äärellä. Bourdieun sanoin etenkin television merkityksen korostuminen kulttuurissamme merkitsee syrjäytymistä niistä tiedoista ja taidoista, joita kansalaisella tulisi olla hallussaan demokraattisten oikeuksien harjoittamiseksi.

Ongelma ei kuitenkaan ole mediassa sinänsä vaan siinä tavassa, jolla joukkoviestinnän kenttä on järjestäytynyt. Kaupallisten paineiden alla median tarjonta yhdenmukaistuu ja vieraannuttaa katsojat oikeasti tärkeistä asioista, karmaisevimpa-

na esimerkkinä amerikkalainen täysin tyhjänpäiväinen talk show -kulttuuri. Tätä Bourdieu kutsuu osuvasti symboliseksi väkivallaksi.

Triviaalin televisioviihteen turmiollisuus on siinä, että sen vaikutus on suurelta osin piilevää. Toimittajat tekevät vain työtään tavoitellen yhä suurempia katsojalukuja ja mainostajien markkoja eivätkä johdattaakseen tietoisesti ihmisiä pois vakavampien asioiden pohdinnasta viihteen pauloihin. Toisaalta symbolisen väkivallan uhrin eivät heidän tiedosta asemaansa alistettuina kaupallisen viihteen kuluttajina. Yksinkertaisemmin sanottuna kyse on siitä, että kansa tarvitsee paitsi leipää myös sirkushuveja, ja sirkushuveja heille annetaan.

Näin edetään kohti tiedonvälityksen kahtiajakoa. Toisella puolella ovat ne, jotka etenkin koulutuksensa turvin pystyvät seuraamaan vakavahenkisempiä päivälehtiä, radiokanavia tai muita yhteiskunnallisesti merkittäviä keskustelufoorumeita. Toiselle puolelle jäävät ne, joiden poliittiset tiedot ja taidot ovat kokonaisuudessaan television tarjoaman informaation eli lähestulkoon tyhjän varassa.

Tästä pääsemme molempia Bourdieun kirjoja yhdistävään teemaan. Jos ihmisten tietoisuus työmarkkinoilla, taloudessa ja politiikassa tapahtuvista muutoksista olisi syvempää, voisi kehitystä hallita inhimillisemmin seurauksin. Valitettavasti vain nykyisessä asenneilmastossa, jota leimaavat hallitsijoiden uusliberalistinen uho ja hallittujen vieraantuminen politiikasta, ei ole mitään edes etäisesti inhimillistä muistuttavaa, Bourdieu tuskailee.

Vastatulet-teoksessaan Bour-

dieu hyökkääkin toisaalta kaikille länsimaihin leviävää uusliberalistista politiikkaa ja toisaalta sen hiljaista hyväksymistä vastaan. Bourdieu itse ei suostu hyväksymään esimerkiksi globalisaation, kansainvälistymisen tai minkään muunkaan hienon termin varjolla oikeutettua sortoa. Valtavat työvoiman saneeraukset pörssikursseilla keinotekemiseksi tai sosiaalietuuksien leikkaukset eivät ole ehdottomia pakkoja, joihin mukautuminen olisi joko välttämätöntä tai viime kädessä kaikkien etu, kuten usein väitetään.

Ongelma kiteytyy Bourdieun mukaan siihen liialliseen arvostukseen, joka nykyisessä maailmassamme on myönnetty rahassa mitattavalle hyödyllä ja josta väestön valtaosa jää nuolemaan näppejään. Esimerkiksi Euroopan tapauksessa moninaisia palkkakustannusäästöjä perustellaan tavanomaisesti EU:n ulkopuolisella kilpailulla, vaikka tosiasiaa EU-maiden viennistä liki 70 prosenttia suuntautuu toisiin EU-maihin, Bourdieu toteaa kriittisesti.

Miksi sitten soraäänät ovat niin harvassa? Bourdieun selityksen mukaan liian monelta puuttuvat koulutuksen suomat välineet ymmärtää ja toimia epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Yhteiskunnallinen eliitti on aina osannut pitää puolensa ja huolehtia omiensa eduista uusintaen yhteiskunnallista epätasa-arvoa. Siksi tarvitsisimmekin Bourdieun mielestä mahdollisimman laajalle levittäytyvää tietoisuutta yhteiskunnan ja sen osa-alueiden toimintamekanismeista emmekä lisää helppoa mutta vaarallista viihdettä suoltavia televisiokanavia ja yhä enemmän toinen toistaan muistuttavaa lehdistöä.

Kaiken kaikkiaan kummatkin Bourdieun pamfleteista ovat ehdottomasti hyödyllistä luettavaa ja syystäkin nousseet kansainvälisille myyntilistoille. Toivottavasti myös Suomessa Bourdieun tarttuvat muutkin kuin akateemiset lukijat, joista moni tuntee hänet jo ennestään. Bourdieun julkisemman persoonan soisilla tunnetuksi tätä laajemmalle yleisölle.

PASI PYÖRIÄ

PIERRE BOURDIEU
TELEVISIOSTA
SUOMENNOS: TIINA ARPPE
ESIPUHE: NIILO KAUPPI
HELSINKI: OTAVA, 1999

PIERRE BOURDIEU
VASTATULET
OHJEITA UUSLIBERALISMIN VASTAISEEN TAISTELUUN
SUOMENNOS: TIINA ARPPE
ESIPUHE: NIILO KAUPPI
HELSINKI: OTAVA, 1999

SUOMEA RANSKALAISIN SILMIN

Kymmenen vuotta Suomessa asunut 32-vuotias ranskan kielen opettaja Philippe Guicheteau on koonnut ystävälleen Samuelille lähettämistään kirjeistä kirjasen, jossa hän tarkastelee ja havainnoi Suomea ja suomalaisuutta. Hänen mielestään ulkomaalaisen on totuttava siihen, että suomalainen kysyy luonnostaan, mitä on olla suomalainen. Ja ennen kaikkea, mitä se tarkoittaa sille, joka ei ole suomalainen.

Guicheteau näkee suomalaiset mutkattomina, teennäisyyden tuomitsevinä ja leuhkijoille nauravina ihmisinä. Hän kertoo itselleen esittelystä ranskalaisuudella hienosteleavasta rouvasta, joka on hankkinut asunon ”hienolta alueelta” Ranskassa ja väittämänsä mukaan puhuu virheetöntä ranskaa vaihtamatta kuitenkaan sanaa-

kaan syntyperäisten ranskalaisien kanssa. Ranskalla hienostelun asianomainen uskoo olevan osoitus mausta ja kaikinpuolisesta älykkyydestä. ”Ranskalaisuus” on meillä jonkinlaisen mentaalisen eurokunnon mittari ainakin markkinaraon löytäneille eurokonsulteille.

Suomesta katsoen ranskalainen kohteliaisuus on paljolti kielellinen ilmiö, vaikkei tämä koko totuus asiasta olekaan. Ranskan kielessä sileäksi hiomisella (polir) ja kohteliaisuudella (politesse) on sama etymologinen pohja. Tosin myös suomen sana sivistys viittaa yhdenlaiseen siistimiseen.

Guicheteauun jatkuvan hämmästyksen kohde on suomalaisten aseista riisuva suoruus, jota hän vertaa ranskalaiseen kohteliaisuuteen kuuluvaan valkoiseen valheeseen, jonka hän näkee

vain ihmissuhteiden rattaiden öljyjämisenä. Se ei ole tekopyhyttä, vaan elämän teatteria. Suomalaiselle kohteliaisuus on hyvin kohtelemista – ikuista kahvittamista ja sosiaalisia jarruja. Siitäkö johtuu, että meillä ”avoimeksi” ja ”aidoksi” heittäytyneet ihmiset vaikuttavat ilkeiltä ja kiukuttelevilta pikkulapsilta? Yritä sanoa suomeksi ”je t’aime”, niin se kuulostaa yhtä voimakkaalta kuin oikeatkin kiro sanat. Mutta sitähan moderni rakkausromaani näyttää olevan.

Suomalaiset vaikuttavat kylmiltä ja tuntevat olonsa epämu-kavaksi joutuessaan tuntemattomien ihmisten seuraan. Tosin juuri tuntemattomuus vapauttaa kaikesta kohteliaisuudesta. Ei pyydetä anteeksi, ei tervehdittä. Sanoja ei tunnu olevan jättäväksi saakka, ja jos sanoja